

TEATRDA TEXNIKALIQ ÚSKENELER

Qdirbaev Islambek Qutlibaevich

Ózbekstan Mámleket kórkem oner hám Mádeniyat instituti

Operatorliq maxoorati hám dawis rejissyorligi kafedrası

Kino, televidenie hám radio ses rejissyorligi qánigeligi

magistratura bolimi studenti

khidrbaevislambek@gmail.com

+998913812565

Аннотация: *Teatr sintez kórkem óner bolp, jamiyet ómirinde tamashagóylerdiń mánawiy hám estetik tarbiyasinda ayriqsha orinda tutadi. Onda dramaturgiya muzika kórkem óneri, ayaq oyn, aktyorliq sheberlik ajralmas bólekti payda etedi. Bul bolekti tamashagoyge etkizip beriwde texnikaniń ornı bólek. Bul maqalada Teatrdaǵı texnikaliq uskenelerdiń qollanılıw usılları: mikrafonlardıń jaylasiwi hám qollanılıwi, akustik sistemalardıń jaylasiwi haqqında soz etiledi.*

Гілт sózler: *Mikrafon, chastota, gerts, reverb, akustika, kondensator, dinamika, effect.*

ТЕХНИЧЕСКОЕ ОБОРУДОВАНИЕ В ТЕАТРЕ

Кыдырбаев Исламбек Кутлибаевич

Узбекский государственный институт искусств и культуры

Кафедра звукорежиссуры и операторского мастерства

Звукорежиссура для кино, телевидения и радио

магистрант по специальности

Аннотация: *Театр-искусство синтеза, занимающее важное место в жизни общества, в духовном и эстетическом воспитании зрителей. В ней драматургия, музыка, изобразительное искусство, танец, архитектура составляют неразрывное единство. В данной статье будет рассказано о способах применения технического оборудования в театре: расположении и использовании микрофонов, расположении акустических систем.*

Ключевые слова: *Микрофонъ, частота, герц, реверберация, акустика, конденсатор, динамика, эффект.*

TECHNICAL EQUIPMENT IN THE THEATER

Khidrbaev Islambek Khutlibaevich

Uzbek State Institute of Arts and Culture

Department of Sound Engineering and Camerawork

Sound engineering for film, television and radio
Master's degree in specialty

Anotation: *Theater is the art of synthesis, which occupies an important place in the life of society, in the spiritual and aesthetic education of the audience. In it, drama, music, fine art, dance, architecture form an inseparable unity. This article will tell you about the ways of using technical equipment in the theater: the location and use of microphones, the location of acoustic systems.*

Key words: *Microphone, frequency, Hertz, reverberation, acoustics, condenser, dynamics, effect.*

Teatr-bul ayriqsha dóretiwshilik jamaát bolıp, onıń párawanlıǵı hám tabısı

bas rejissyor, rejissyor, dramaturgler, ses rejissiyorı, aktyorlar, dekorativ súwretshiler, kostyumerler hám jaqtılıq beriwshiler, texnikalıq xızmetkerler, ájayıp tamashanı jaratıp umtılap atırǵan tamashagóyge maksimal dárejede jetkizip beriw. Joqarı sapalı zamanagóy dawıs úskeneleri zamanagóy teatr tamashasınıń zárúrli bólegi bolıp tabıladı. Áyne joqarı sapalı úskeneler járdeminde teatr rejissyorları ózleriniń oylap tabılǵan janlı obrazların ózinde sáwlelengen kórinisleri, sahnadaǵı aktyorlardıń háreketlerin jaratıw múmkin, zamanagóy spektakldıń dawıs palitrasın jaratıw, tamashagóy ushın júdá kóp dawıs effektleri, sóylew hám muzıkalıq materiallardıń jaqsı qosılıwı kerek. Biz teatrlarda esitiwge ádetlengen keńisliktegi dawıs, 3D texnologiyası hám basqa kóplegen zamanagóy audio sheshimler teatrga da ózgeshe bezek beredi. Teatrlarda dawıs sapasına degen talaplar kúnnen-kunge artıp atır. Usı talaplardı orınlaw ushın joqarı sapadaǵı texnikalar kerek. 10 jil aldın zallarda ornatılǵan dawıs sisteması búgingi kúnde gónergen hám texnikalıq tárepten zamanagóy talaplarǵa uyqas kelmaydı. Bul waqıt ishinde texnikalıq parametrler ózgerdi. Bizge begili Xalıq aralıq elektrotexnika komissiyası hár 10 -15 jilda bir neshe ses rejissiyorlıq parametrleri boyınsha usınıslardı ózgartiredi: dawıs basımı dárejesi hám amplituda-chastota reakciyası. Zamanagóy rejissyorlar klassik spektaklerdi jańa kóriniste kórsetiwge tayın hám zamanagóy tamashagóylerde bunı kóriwdi hám esitiwdi qáleydi.

Dawıs hám dawıstı kúsheytiw sisteması ses rejissyor tárepinen oylap tabılǵan akustikalıq súwretti jaratıw quralı bolıp tabıladı, tiykarǵı wazıypası onı zaldıń qaysı ornında bolıwın qaramastan, onı barlıq tamashagóylerge sapalı jetkiziw bolıp tabıladı. Usınıń menen birge, kóplegen faktorlar zárúrli bolıp tabıladı – diywallar hám shifrlardıń akustikalıq qatlamı, auditoriyadaǵı stullardıń materialları, dawıs úskeneleriniń sapası jáne onıń kommutatsiyası, sistemalarınıń dawıs basımı dárejesi, auditoriyanıń barlıq zonaların birdey dawıs penen oraw, minimal tegis emeslik hám hátte imaratdıń ózinin' jası. Biraq hár qanday teatrdá júdá quramalı zonalar, bul jerde keshigiw sızıqları yamasa noqat dereklerinden paydalanıw kerek – ústinler, qutilar, ústinler arqasındaǵı jaylar. Optimal, jaqsı dúzilgen dawıstı kúsheytiw sisteması barlıq tamashagóyler ushın qolaylı bolıw kerek, hátte zaldıń akustikasi onsha tabıslı bolmasa da. Texnikalıq bezewdegi eń zárúrli wazıypalardan biri úskenelerdi tuwrı tanlaw bolıp tabıladı - akustik sistemalar, miksher paneli, mikrofon bólimleri, dawıs effektlerin jaratıw. Hár qıylı

spektakllerde qatnasatuǵın mikrofonlar, sonday-aq naushnik radio sistemalarında esaplanıwı múmkin, bunı tuwrı islew ushın joqarı maman xızmetkerlerdi talap etedi. Akustik sistemaların tańlaw tekǵana dawıs basımı hám kúshi, bálki jaylasıwı, atap aytqanda arnawlı ólshemler hám hátte reńi menen de belgileniwı múmkin: dawıstı kúsheytiw sistemalarınıń zamanagóy kórinisi eski imaratdıń klassik ishki bólegi menen birlestirilgen bolıwı kerek. Sonı da esta saqlaw kerek, teatrlarda anıqlıq kóbinese dawıs basımı dárejesi áhmiyetilew bolıp tabıladı.¹⁰

Zalda dawıstı kúsheytiw, qaǵıyda jol menen bir neshe ǵárezsiz sistemalardan ibarat bolıp, olardıń hár biri málim bir zonamı ańlatadı. Dawıstı kúsheytiwdiń barlıq strukturalıq bólimleri bir waqtındıń ózinde isleydi hám bir-birin toldıradı. Olardıń ulıwma wazıypası bir dawıs qatlamın jaratıw bolıp tabıladı.

Spektaklde hár bir dialoglar, manaloglar janlı hawazda boladı, biraq sóylewfonogrammasın spektaklge kirgiziw zamanagóy dramatik spektaklde júdá keń tarqalǵan. Usınıń menen birge, sonı atap ótiw kerek, repertuarında mikrofon isletiletuǵın bir spektakl bolmaǵan kóplegen teatrlar bar. Bir tárepden, bunı texnikalıq úskenelerdiń jeterli emesligi, basqa tárepden, teatr ses operatorlardın' mikrofon úskeneleriniń injıqlıqları qáweteri menen anıqlama beriw múmkin. Egersóylew fonogrammasınan paydalanıw texnologiyalıq tárepten muzikalıq yamasa shawqım menen birdey tárzde ámelge asırılsa, ol halda spektaklde mikrafon texnologiyasınan paydalanıw ses operatorınan málim uqıp jáne onıń islewiniń texnologiyalıq qásiyetlerin biliwdi talap etedi. Biraq teatrdá mikrofon úskenelerinpaydalanıwǵa irkilis beretuǵın eń zárúrli zat bul dóretiwshilik jumısshıların (rejissyorlar, ses rejissyorları, muzikalıq bólim basshıları) spektakldi proektlestiriwde onıń múmkinshilikleri tuwrısında zárúr bilimlerdiń jetispewshiligi jáne bul múmkinshilikler paydalanıw usılları hám mikrofon spektaklda paydalanıw orınları múmkin bolǵan funktsiyalar tárepinen júdá túrme-túr bolıp tabıladı. Mikrofon arqalı aktyor dawısınıń dawıs qásiyetleri tiykarınan joqarıda aytıp ótilgen sóylew fonogramması dawıstıń qásiyetlerine sáykes keledi. Usınıń menen birge, mikrofon ayırıqsha ekspressiv múmkinshiliklerge iye. Spektaklda mikrofondan paydalanıw tuwrıdan-tuwrı spektakldiń syjeti yamasa onı óndiristiń kórkem dizayni menen baylanıslı bolıwı múmkin. Eger mikrofon spektaklde syjet tiykarında isletilse, ol jaǵdayda ádetde dramaturg onıń qosılǵan jerin kórsetedi, eger kóbinese rejissyordıń ózi spektakl dawamında mikrofonnan paydalanıwǵa qarar etiwı múmkin. Biraq kóbinese mikrofon rejissyor tárepinen óndiristiń kórkem máselelerin sheshiw ushın spektaklge kiritiledi. Bunday halda, mikrofonniń spektaklde orınlawı múmkin bolǵan paydalanıw texnikası hám funktsiyaları túrme túr bolıp tabıladı. Sahna aktida mikrofonlardan paydalanıw spektakl syjeti boyınsha sahna aktiga kiritilgen mikrofon ádetde zamanagóy temadaǵı spektakllarde personajlardıń háreketleri mikrofon menen tikkeley baylanıslı boladı.

Sońǵı jıllarda birpara teatrlar óz spektakllarında radio mikrofonlardan paydalanıwdı basladılar. Radio mikrofonı miniatyura mikrofonınan, quwat dárege bolǵan portativ radio uzatqıshdan hám uzatıwshı antennadan ibarat (bulardıń barlıǵı ádetde aktyor kostyumida jaylasqan). Radio mikrofonniń uzatıwshı antennasınan signal auditoriyada ornatılǵan qabil

¹⁰ Y. Kozyurenko – “Основы звуорежиссёр в театре” Москва– 1975

etiwshe antennaga, keyininen teatr radio orayınıń dawıstı kúsheytiw kanalına jalǵanǵan qabil etiwshege beriledi. Radio mikrofonnan kúsheytilgen signal auditoriyada yamasa sahnada akustik sistemalar arqalı esitiledi. Spektakldı dawıs penen proektlestiriwde radio mikrofonnan paydalanıw málim qolaylıqlardı keltirip shıǵaradı. Bunday mikrofon menen úskenelestirilgen aktyor pútkil sahnada erkin háreketlene aladı, sáwbet ótkeredi, sahnanıń tubinde hám sahna artında qosıq kuyleydi hám ápiwayı mikrofon hám mikrofon kabeli menen baylanıshı háreketlerin qadaǵalamaydı. Dawıstı kúsheytiwdiń isenimliliǵı asadı, sahna kereksiz texnikalıq tolıq maǵlıwmatlardan tazalanadı, bunnan tisqari, sahnada radio mikrofon járdeminde tamashagóy ushın túsiniksiz dawıs effektlerin alıw múmkin. Radiomikrofon spektaklde tiykarınan aktyordıń sóylewin yamasa qosıǵın kúsheytiw zárúr bolǵanda isletiledi.¹¹

Teatrda muzikalıq ansambllerdi jazıp alıw ushın shınıǵıw bólmeleri dawıs jazıwǵa mas bólmeler dep esaplanıwı múmkin. Joqarıda sanap ótilgen barlıq dawıs jazıw ilajları, álbette, kósheden hám qońılas bólmelerden shawqımlardıń kirip barıwın pútkilley joq ete almaydı, sol sebepli shawqım dárejese keskin tomenlegende, tamashadan keyin keshte jazıp alıw usınıs etiledi. Eger teatr imaratında jazıw xanasi jamında lift bolsa, ol halda jazıp alıw waqtında onı óshirip qoyıw gerek. Teatr imaratında ornatuǵan basqa injenerlik úskeneleriniń islewine de itibar qaratuw gerek. Isleytuǵın motorlar hám mexanizmlerden (konditsioner, nasoslar, aylanba dóngelek hám basqalar) tómen chastotalı shawqım imaratdıń qollap -quwatlaytuǵın strukturaları boylap tarqaladı. Bul waǵırlım qulaq penen sezbew múmkin, biraq ol mikrofonğa hám mikrofon stendining shayqalıwı arqalı tásir etedi. Kerekli akustikalıq ortalıqtı atap aytqanda, bul túrdegi muzıka ushın maqul túsetuǵın Reverb waqtın jaratuw ushın, joqarıda aytıp ótilgeni sıyaqlı, eń ánsat jolı xananıń barlıq diywalların jabıp qoyıw gerek. Onıń ushın xananıń perimetri boylap xana astında tor bekkemlenedi, olarǵa perdeler halqalarǵa asıp qóyıladi. Bul usıl xananıń akustikasını júdá maslasıwshı tárzde sazlaw imkanıyatın beredi. Sonday etip, birpara jaǵdaylarda mikrofonlar jaylastırılǵan xananıń bir bólege úlken dawıs jutıw koefficiyenti menen salmaqlı material menen oralǵan bolıwı múmkin, atqarıwshılar jaylastırılǵan basqa bólege bolsa ashıq qaldırılıwı yamasa kiyim-kenshek shúberek menen oralǵan bolıwı múmkin. Ulıwma alǵanda, diywal perdeleri maydanın ózgeritiw, olardı qózǵaw hám bir-birinen uzaqlastiriw arqalı jazıw ushın kóbirek yamasa kemrek maqul túsetuǵın akustikalıq ortalıq jaratılıwı gerek. Jergilikli akustikalıq sharayatlardı jaratuw ushın bólek muzıka ásbapları yamasa ásbaplar gruppaları dawıstı jutıwshı materialdan tayarlanǵan ekranlar hám akustikalıq paneller menen oralǵan bolıwı gerek. Shınıǵıw reti kelgendede ses rejissiyorı hám atqarıwshılar ortasında baylanıs ornatiw ushın akustikalıq birlik ornatiwı gerek. Bunnan tisqari, bul arqalı siz jańa jazılǵan fonogrammanı tıńlaw hám atqarıwshılardı esitip basqarıw múmkin.

A'lbette teatrda kórkem shıǵarmanı tamashagoyge jetkizip beriw ushın jetik bilim hám kop tajriybe talap etiledi. Aktyor, rejissiyor, ses rejissiyor, kastyumer, dramaturg hám basqada teatr jamatınen kop bilim talap etedi, sonin menen birge texnik uskenelerdiń joqari sapalı bolıwı ajralmas bólek bolıp esaplanadı.

¹¹ Gushin.V.N., Umarhodjaev R.S., Nasirov M.Z., *Акустические основы звукорежиссуры*

PAYDALANILGAN ADEBIYATLAR
ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА
USED LITERATURE:

1. Gushin.V.N., Umarhodjaev R.S., Nasirov M.Z., *Акустические основы звукорежиссуры.* - Tashkent: 2008
2. Т. Bayandiyev - “Театр и время” Tashkent - 2010
3. У. Козыренко - “Основы звукорежиссёр в театре” Москва- 1975
4. <https://corpuscul.net/zvukorezhissura/raznoe/teatr/2/>